

CSÓTÓ LÁSZLONÉ
Kisújszállás

A szövegértő olvasás fejlesztése a 3. osztályban felzárkóztató programmal*

Kisújszálláson tanítok a Kossuth Lajos Úti Általános Iskolában. Osztályomat (3. b) 1987 szeptembere óta tanítom. Ekkor lettek 3. osztályosok. A létszáma 28 fő, összetétele vegyes. 7 nevelőintézeti állami gondozott leány, 1 nevelőszülőknél lakó állami gondozott fiú és 20 „városi” gyerek. A 28-ból 10 cigány, és valamennyien fizikai dolgozók gyermekei. Kettőn veszélyeztetett, tizenkétten hátrányos helyzetűek. Az osztály felénél a szülők nem sok gondot fordítanak a gyerekük felkészülésének ellenőrzésére, néhányan nem is tudnak segíteni, hisz maguk is nehezen végezték el az általános iskolát. Ezek a gyerekek igen nagy hátránnyal kerülnek az iskolába. S ha az olvasási képzést elhanyagoljuk, a hátrányos helyzetű tanulók hátránya nem csökken a 8 év alatt, hanem növekszik, alapítja meg *Kádárné Fülöp Judit*. (Tanulmányok a neveléstudomány köréből 1975—1976. Akadémiai Kiadó, Bp. 1979. 148. l.)

Mivel elsősorban saját kitartásukon, akarataukon múlik, hogy hová jutnak el, az egyik legfontosabb fejlődési lehetőséget az önművelés adja. Az önművelődésnek pedig a szövegértő olvasás az alapfeltétele. A szövegértést és elemzést olyan szintre kell emelni, hogy a tanulók tudjanak szövegből önállóan tanulni, művelődni. Ezért tartottam fontosnak, hogy fejlesszem a szövegértő olvasást.

Tantervi követelmények az olvasás, szövegértés terén

A korrigált magyar nyelv és irodalom tanterv bevezetését 1987. szeptember 1-jétől rendelte el a Művelődési Minisztérium minden évfolyamon, valamennyi anyanyelvi részterületen.

Az OPI 1978—84 között az anyanyelvi nevelés több területén végzett vizsgáldást. Többek között megállapította, hogy a tanulók anyanyelvi alapkészségeik és képességeik szintjét emelni kell. A tanterv ismerteti, melyek azok a minimumszintű követelmények, amelyek a továbbhaladáshoz feltétlenül szükségesek. Emellett optimumszinteket is megállapít.

A korrigált tantervben minden évfolyamon kiemelt hangsúlyt kap az értő olvasás és az olvasástechnika fejlesztése. Mindkét olvasási forma döntő jelentőségű. A magyar nyelv és irodalom tantárgy értékelésénél e kettő minden évfolyamon dominál az osztályozásban. 3. osztálytól az értő olvasás fejlesztésének anyagát, így követelményeit is kétféle szövegtípus, az ismeretterjesztő és a szépirodalmi köré csoportosítja a korrigált tanterv. A szépirodalmi szöveg megértését a szereplők és a hozzájuk kapcsolódó főbb események megnevezésén kívül az események színhelyével, idejével és sorrendjével is bizonyítani kell. A gondolategységek lényegének megfogalmazása illusztrációk alapján vagy önállóan követelmény 3. osztályban. Az ismeretterjesztő szöveg értését kérdések alapján lényeges információk kiemelésével kell bizonyítani. Tagolni kell a szövegeket sajátos szerkezetük szerint hiányos vázlat segítségével.

A követelményekből egyértelműen kiderül, hogy mit, milyen szinten és milyen körülmények között kell teljesíteni. Az ilyen fokú részletezéssel az volt a korrigált tanterv célja, hogy ráirányítsa a figyelmet az alapkészségek — közte a szövegértés — fejlesztésének kiemelt feladatára valamennyi évfolyamon.

* A tanítók intenzív továbbképzésén (Jászberény) írt záródolgozat rövidített változata.

A felzárkóztatásban részt vevő tanulók kiválasztása

Abból a célból, hogy kiválasszam a szövegértő olvasásból leggyengébbeket, egy felmérő lapot oldattam meg az egész osztállyal. Irodalmi szöveget választottam, Tolsztoj meséi közül *A két jó barát* című mesét. (Megtalálható Lev Tolsztoj *Medve* a szekéren című kötetben, Móra Kiadó—Kárpáti Kiadó, Budapest—Uzgorod, 1977. 56. l.). A szöveget fóliára irtam, és kivetítettem az osztály falára. Így mindenki előtt ott állt a teljes szöveg. A szövegértést a táblára felírt kérdésekkel ellenőriztem. Az idő mindenki számára 35 perc volt. A *feladallapot* az OPI-ban készített 2. osztályos felzárkóztató programok és a 4. osztályos *Teljesítménymérő füzet* alapján állítottam össze:

1. Sorold fel a mese szereplőit! 3 pont
2. Válaszolj a következő kérdésekre!
 - a) Mi történt az erdőben a két jóbaráttal? 2 pont
 - b) Mit csinált az egyik? 2 pont
 - c) Mit tett a másik? 2 pont
3. Írd le számok felhasználásával, hogy az alábbi állítások a történet melyik szereplőjére vonatkoznak!

Az egyik barátra	1. futásnak eredt
A másik barátra	2. kimentek az erdőbe
A medvére	3. azt színlelte, hogy halott
Mindkét barátra	4. felmászott egy fára
Egyikükre sem	5. odébbment
	6. ott maradt az úton
	7. megszagolta az arcát
	8. sírva fakadtak 8 pont
4. Állítsd időrendbe a mondatokat!

Az egyik gyerek felmászott a fára.	
A medve megszagolta, és otthagytá.	
Két jó barát kiment az erdőbe.	
A másik gyerek lefeküdt az útra.	4 pont
5. Válaszd ki a szereplőket!

— egy medve	
— egy medve és két gyerek	
— két gyerek	
— két medve és egy gyerek	2 pont
6. Adj címet a mesének! 2 pont

A felméréskor a következő eredményeket kaptam: 21 tanuló megítélésem szerint elfogadható eredménnyel dolgozott. A határt 60%-nál húztam meg. Azoknak a tanulóknak a szövegértő olvasását kezdtem el intenzíven fejleszteni, akik nem érték el a 60%-ot. Nevük helyett (betűrendben) ezek a gyerekek:

1. tanuló	48%
2. tanuló	44%
3. tanuló	48%
4. tanuló	56%
5. tanuló	52%
6. tanuló	56%
7. tanuló	40%

(A továbbiakban is sorszámokkal hivatkozom rájuk!)

A fejlesztés folyamata

Az első fejlesztési időszak 3 hétig, a második 2 hétig tartott. Olvasmányaink ekkor nemzeti történelmünk eseményeiről, kiemelkedő alakjairól szóló történetek, mondák, azaz irodalmi szövegek voltak.

Négy különböző feladattípust alkalmaztam, amelyek ciklikusan visszatértek.

1. feladattípus (kérdésre válaszadás gyakorlása):

Először evidens kérdéseket tettem fel. Ezek a kérdések elsőként csak szóra kérdeztek (a szereplő személyére, a történet helyszínére, idejére). Később 2-3 szóból álló szó szerkezetre, majd mondatra. Ekkor már lényegre irányuló kérdéseket is feltettem. Közben növeltem a szöveg mennyiségét is. A tanulók a feladat megoldását aláhúzással jelölték a szövegben.

2. feladattípus (a kérdezés gyakorlása):

A kérdezés gyakorlásánál felhasználtam a nyelvi, irodalmi és kommunikációs nevelés alternatív tanterv módszerét. (Tanítási program 1. osztály. Tankönyvkiadó, Budapest 208. l.) Először a minta alapján történő kérdezést gyakoroltattam. A mintát én adtam azzal, hogy megadtam a kérdőszót: (A *mit?*, a *miért?*, a *hogyan?* stb. szóval kérdezz!) Általában 2-3 mondatos szövegrészekre kérdeztek rá a tanulók. A kérdéseket mindig meg is válaszolták. Később a kérdezés már valóságos funkciót töltött be, a tudáshiányból adódott. Azokra az információkra kérdeztek rá, amelyeket nem tartalmazott a szöveg. Ez a kérdésfeltevés bizony sok gondot okozott tanulóimnak.

3. feladattípus (feleletválasztás):

Elég kedvelt feladattípus volt, amikor a megadott válaszok közül kellett kiválasztani a helyes vagy helytelen válaszokat. Kezdetben kevesebb, majd több válasz közül kellett válogatni.

4. feladattípus (szövegösszefüggések keresése):

Ez a feladattípus is sok gondot okozott. Egy-egy bekezdést kellett röviden megfogalmazni és a szövegből a lényeges gondolatot kiemelni.

Itt gyakoroltuk a vázlatpontok írását.

Terjedelmi okok miatt a foglalkozások tervét csak egyetlen rövid példával szemléltetem:

Anyag: Kinizsi c. monda (Ok. 191. old.)

Olvasd el az első bekezdést!

1. Jelöld aláhúzással!

— Mikor történik a cselekmény?

— Hol történik a cselekmény?

— Kik a szereplők?

2. Felelj a kérdésre szóban!

— Miért állt meg a vadászcsapat a malomnál?

— Mit tartott a vállán a széles vállú ifjú?

— Hogyan nézett szembe az urakkal?

3. Olvasd el az utolsó bekezdést!

— Kérdezz a *hova?* kérdőszóval!

— A *mi lett?* szavakkal kezd a kérdést!

Az első szakasz értékelése

Az első három hét után készítettem egy újabb felmérést. A feltételek hasonlóak voltak az első felmérésével, mindenki elvégeztette a feladatot. Ismét Tolsztojmestét választottam, mely a *Medve a szekéren* kötet 39. oldalán található. Címe: *Az oroszlán és az egér*. Ismét 35 percet biztosítottam a munkára. A feladatlap a következő volt:

1. Sorold fel a szereplőket!	3 pont	
2. Válaszolj a kérdésekre!		
— Miért haragudott meg az oroszlán az egérré?	2 pont	
— Miért nevette ki az oroszlán az egeret?	2 pont	
— Hogyan segített az egér az oroszlánon?	2 pont	
3. Kire vonatkoznak a következő megállapítások?		
elpusztították	oroszlán	
aludt	egér	
felébresztette	vadászok	
könyörgött neki	egyik sem	
felmászott a fára		
megkötözték		
elrágta a kötelet		
ajándékot ígért		8 pont
4. Állítsd időrendbe a mondatokat!		
Az egér meghallotta az oroszlán ordítását,
és elrágta a kötelet.		
Az egér kérlelni kezdte az oroszlánt, hogy engedje el.		
Aludt az oroszlán.		
Egy egér felébresztette.		
A vadászok elfogták, és megkötözték az oroszlánt.		5 pont
5. Melyik közmondás illik a meséhez?		
— a hazug embert hamarabb utoléri, mint a sánta kutyát.		
— Ki korán kel, aranyat lel.		
— Jótett helyébe jót várj!		
— Szegény, mint a templom egere.		2 pont
6: Adj új címet a mesének!		2 pont

Az intenzíven fejlesztett tanulók a következő eredményt érték el:

1. tanuló	53%
2. tanuló	42%
3. tanuló	38%
4. tanuló	88%
5. tanuló	73%
6. tanuló	84%
7. tanuló	96%

A eredményből jól látszik, hogy a hét tanulóból négynek sikerült a teljesítményszintjét jelentősen emelni. Ez az emelkedés 21—56%-ig terjed. Három tanuló teljesítménye nem változott, sőt a 3. számú tanulóé csökkent 10%-kal.

Azok közül, akik közben önálló munkával végeztek szövegértő munkát, ketten értek el gyengébb teljesítményt. Egyikük 50%-os, másikuk 61%-os eredményt ért el. A többiek 69—96%-ig teljesítettek. Az újabb kétheti fejlesztést második szakasznak neveztem el. Tovább folytattam a 7 tanuló fejlesztését, és kicsit nagyobb figyelmet szenteltem a második csoportból lemaradni látszó két tanulónak.

A felzárkóztató program értékelése

A fejlesztő program végén ismét felmértem tanulóim szövegértő teljesítményét. A *magocska* című Tolsztoj-mesét a *Medve a szekéren* című kötet 54. oldalán találtam. A feladattípusok azonosak maradtak, az idő 35 perc volt. A felmérés *feladatlapját* a következőképpen állítottam össze:

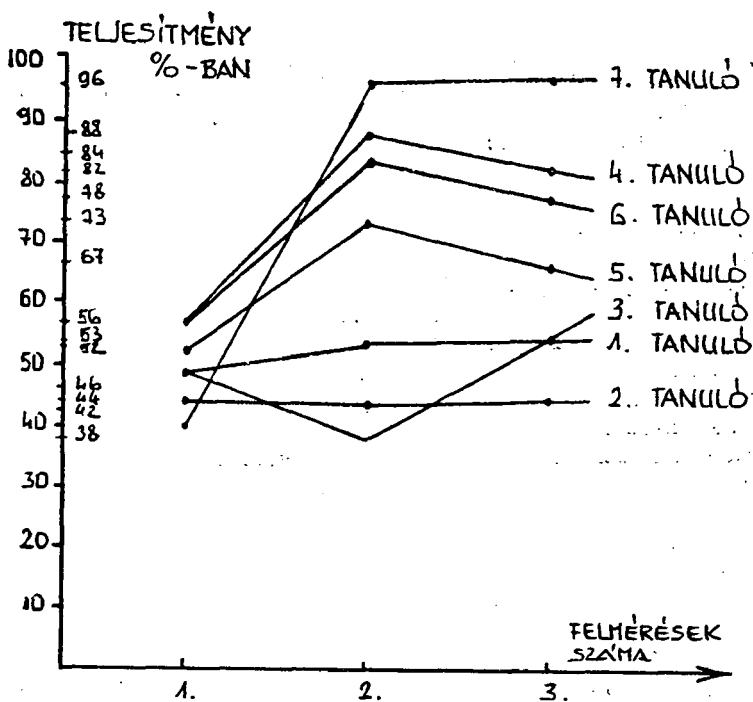
1. Sorold fel a szereplőket!	4 pont
2. Válaszolj a kérdésekre!	
— Hogyan ismerkedett Ványa a szilvával?	2 pont
— Ki vállalta magára, hogy megette a szilvát?	2 pont
— Miért mondta az apa, hogy a szilvától meg lehet halni?	2 pont
3. Kire vonatkoznak a megállapítások?	
szilvát vásárolt	anya
meg akarta kóstolni	apa
nem ettek a szilvából	Ványa
Azt mondta: Én ettem meg.	Ványa testvérei
hazudott	senkire
meghalt	
kikérdezte a gyerekeket	
elcsent egy szemet	8 pont
4. Állítsd időrendbe a mondatokat!	
Ványa sírva fakadt.	
Az anya szilvát vásárolt.	
Az apa megkérdezte, ki ette meg a hiányzó szilvát.	
Ványa elvett egy szemet, és megkóstolta.	
Ványa megijedt, és elárulta magát.	5 pont
5. Melyik mondás illik a történethez?	
— Amit ma megtehetsz, ne halaszd holnapra!	
— A hazug embert hamarabb utolérni, mint a sánta kutyát.	
— Jótett helyébe jót várj!	
— Ki korán kel, aranyat lel.	2 pont
— Jótett helyébe jót várj!	
6. Adj új címet a mesének!	2 pont

Az eredmények a következők voltak:

1. tanuló	53%
2. tanuló	46%
3. tanuló	53%
4. tanuló	82%
5. tanuló	67%
6. tanuló	78%
7. tanuló	96%

A programban részt vevő hét tanuló közül négyenél alapvető teljesítményjavulást tapasztaltam. Három tanulót nem sikerült jelentősen fejlesztenem. Velük tovább kell folytatnom a fejlesztő munkát.

A következő grafikonon azt ábrázoltam, hogy kit hova sikerült eljuttatnom a felzárkóztatásban.

A kérdésre, hogy felzárkóztathatók-e a lemaradt tanulók, azt hiszem, nyugodtan válaszolhatok igennel. Eredményeim azt igazolják, hogy négy tanuló esetében jelentős javulás következett be. A nem vagy keveset fejlődőkről sem mondtam le, velük folytattam az intenzív fejlesztést. Meggyőződésem, hogy őket is ki lehet mozdítani helyzetükből, csak ehhez több időre van szükség.

61%-os és 71%-os teljesítményt nyújtott az a két tanuló, akik a középső felmérésnél lemaradni látszottak, a többiek ennél jobb eredményt érték el, 75—100%-ig. Tehát az osztály egészének teljesítménye sem csett vissza, sőt öt tanuló 100%-os eredménye itt is javulást mutat.

A feladatlapos felmérés mellett még egy vizsgálatot végeztem el. Kíváncsi voltam, hogy melyik feladattípust milyen eredménnyel oldanak meg a tanulóim, melyeket kell gyakrabban elővennem.

	1.	2.	3.
	felmérés %-ban		
Szereplők felsorolása	86,9	91,3	94,4
Kérdésre válaszadás	62,5	65,4	63,4
Kire vonatkozik?	67,4	79,6	86,5
Időrend	85,7	88,8	88,1
Feleletválasztás	85,7	85,1	100,0
Címadás	62,5	37,0	77,7
Összesen:	72,2	81,0	82,5

A táblázatból kitűnik, hogy a *kérdésre válaszadás* volt a legnehezebb tanulóim számára. A lényegre irányuló kérdések, melyek mély megértést és értelmezést is igényeltek, bizony még sok gondot okoztak. Például: Ki vállalta magára, hogy megette a szilvát? A címadás a másik feladattípus, melyet folyamatosan gyakorolni kell. Többségük ellátta ugyan címmel a történetet, de ezek a címek nem igazán rövidek, lényegre utalóak, és főként nem keltik fel az érdeklődést.

Az osztály összteljesítménye 5 hét alatt 10⁰/₀-kal nőtt. A begyakorolt feladattípusokban tehát jelentős fejlődést tapasztaltam. A második és harmadik felmérést kiegészítettem még egy feladattal, amit az értékelési rendszerbe végül mégsem vettem be.

Az oroszlán és az egér című mese utolsó feladata ez volt: „Te hogyan folytatnád a mesét? Írd le!”

Szerettem volna, ha a tanulók 1-2 mondattal utalnak a *következményre*, mivel az előzmények és esemény szerinti folytatás a szöveg jó felfogását bizonyítja.

A *magocska* című történethez a következő feladatot adtam: „Miért vett szilvát az anya? Írj róla mondatokat!” Itt az *előzmény* megfogalmazását kértem. Mindkét feladat jó megoldására 4 pontot adtam. A következményre utalás 56,4⁰/₀, az előzmény megfogalmazása 37⁰/₀ lett. Mivel ezt a feladattípust nem gyakoroltuk, és az eredmény igen gyenge lett, mégsem vettem be a végső értékelésbe. Ezek a feladatmegoldások, azt hiszem, jól alátámasztják az osztályom képességeiről alkotott véleményemet. A jövőben ilyen feladatok megoldását is gyakoroltatnom kell majd velük. S ha majd értik is már, amit olvasnak, újabb feladat vár ráink: El kell érni, hogy önállóan is olvassanak. Fontos tehát, hogy felkeltsük a hátrányos helyzetű tanulóknál is az olvasás, az irodalom iránti érdeklődést, hiszen csak így tudnak hátrányukból lefaragni azokkal a társaikkal szemben, akik családjában a könyvek olvasása mindennapos program, akiknél az olvasás szükséglet.

IRODALOM

Kádárné Fülöp Judit: Olvasástanítás eredményei — szövegmegértés. = Tanulmányok a neveléstudomány köréből. 1975—76. Akadémiai Kiadó Budapest, 1979.

Kádárné Fülöp Judit: Az olvasás mint kommunikációs képesség. = Pedagógiai Szemle 1983. 2. sz.

Nagy J. József: Olvasásfejlesztés — változó felfogásban. = A Tanító, 1984. 10. sz.

Petriné dr. Feyér Judit: A magyar nyelv és irodalom tanterv bevezetésének tapasztalatai 2. rész. = A Tanító 1984. 2. sz.

Végh Edit: Korrekció a magyar nyelv és irodalom tantárgyban. = A Tanító 1987. 8. sz.

TAKÁCS GÁBOR
Budapest

Iskolai szintű feladatmegoldó verseny matematikából

Pedagógiai közgondolkodásunknak újra és újra előtérbe kerülő polémiája a tehetséggondozás szervezeti feltételeinek célszerű volta, módszertani kultúrájának fejlesztési igénye. Sajnos, nemcsak a megvalósítás módjában, hanem esetenként még a tehetség jegyeinek meghatározásában, felismerhetőségének voltában is ellentmondó állásfoglalások bizonytalanítják el a gyakorló pedagógusokat. Pedig a kiemelkedő adottságokkal rendelkező tanulók képességeinek fejlesztéséért, tehetségük kibontakozásának segíté-